

A kiállítás címe:
„Szervusztok, Pajtikák!”
 Rendezte: A BábSzínTér
 Egyesület, a Korngut-Kemény
 Alapítvány és a Vojtina
 Bábszínház
 A kiállítás időtartama:
 2012. október 10. –
 2012. november 3.
 Helye: Kaposvár, Fő út 12.,
 Anker-ház
 Köszöntőt mondott:
 Szita Károly, Kaposvár Megyei
 Jogú Város polgármestere
 Megnyitotta:
 dr. Kékesi Kun Árpád,
 a Károli Gáspár Református
 Egyetem Színházstudományi
 Tanszékének vezetője
 A tárlatot bemutattatta:
 Láposi Terka,
 a Korngut-Kemény
 Alapítvány elnöke

A megnyitót: Szita Károly
 polgármester, Pályi János
 bábművész, dr. Kékesi
 Kun Árpád színházértudományi

Az elátkozott malom című Vitéz László-játék színpadképi rekonstrukciója az eredeti paravánnal és bábokkal (szerkezetét, a kézzel festett díszleteket, a Kocsmárost és a két Ördögöt Korngut-Kemény Henrik készítette, a függönyöket Kríflik Mária varrta – 1920-as évek vége, Vitéz Lászlót Kemény Henrik készítette – 1994.)

Elképzelt bábkészítő műhely a Korngut-Kemény család eredeti attribútumaiból: a Nagypapa, Korngut Salamon gyalapadja, Kemény Henrik és Kemény Mátyás iskolai felszerelése, Kemény Henrik által faragott bábféjek, tervrajzok, bábszerkezetek

Kékesi Kun Árpád

EGY KIÁLLÍTÁS MARGÓJÁRA

KEMÉNY HENRIK ÉLETMŰ KIÁLLÍTÁSA

Tisztelt egybegyűlte! Hadd kezdjem személyes vonatkozással: amikor Láposi Terka, a Korngut-Kemény Alapítvány elnöke, Kemény Henrik utolsó éveinek támasza, emlékeinek lejegyzője 2011. november 30-án felhívott a hírrrel, hogy Heni bácsi nincs többé, egy több száz éves, gyönyörű tölgy jelent meg előttem, amelynek gyökerei eleresztik a földet, és ő hatalmas döntéssel a földre zuhan. S mintha lassított felvételen látnám, azóta is ez a kép ölik fel bennem, valahányszor Kemény Henrik életművével találkozom. Felismerésem tehát, hogy halálával egy századokon átívelő családi hagyomány ért véget, amely immár a magyar színházi múlt megkerülhetetlen része, képpé vált, hogy magába sűrítse csodálatomat az iránt, amit Heni bácsi és az ő gyökerei jelentettek nemcsak a bábjátzás történetének, hanem több generációnak, így az enyémmé is. Mindannyiunk gyermekora más, eltérő világokba nőünk bele, mégis vannak közös nevezőink, s aki e kis hazában cseperedett fel, annak ilyen közös nevezőt jelent Vitéz László. Az a virgonc, piros sipkás bábalak, akit e teremben állók még mind Kemény Henrik kezén táncoltatva ismertek meg, ki korábban, ki később, hiszen Kemény Henrik és Vitéz László jóformán szinonimává váltak az elmúlt század második felében. Számos nevetésre és könnyekre fakasztó részletet lehetne idézni Heni bácsi memoárijából, megdöbbentő mozzanataiként kalandos, a zsidóüldözést, a háború borzalmait, az államosítás rettenetét, az intézményes szocializmus abszurditását, a rendszerváltás utáni talajvesztésünket egyaránt maga mögött tudó életének. És számos jól ismert bábót, amely általa kelt életre, Süsü, a sárkánytól Hakapeszi Makin át Böbe babáig. Mégis – és mennyire kevés az ilyen tisztaságú és egyértelmű élet! – egy mondatban összegeezhető

Kemény Henrik hivatása: több mint nyolcvan éven keresztül bábózott, és mindenekelőtt Vitéz Lászlót játszott. Ahogyan az apja és a nagypapja is, hiszen míg számunkra a hagyomány már választás kérdése, számára még nem volt az. Beleszületett, és nem volt kérdés, hogy meg kell-e őriznie, tovább kell-e vinnie. Benne és Vitéz Lászlójában több nemzedék bábos tudása és tapasztalata kelt új életre úgy, ahogy annak nyomát a színházban ma már nem találni, legfeljebb Keleten. Megható része Heni bácsi emlékiratának az a történet, amely egy újfelhértői Vitéz László előadást örökít meg, a sok csi-csergő gyerek között egy idős hölgygel, aki izgatottsággal üli végig a játékot, a végén pedig hull a könnye. „A néni még mindig ott ült és sírt. – mondja Kemény Henrik. – Azt hittem rosszul van. Nem, az előadás hatotta meg. Pontosan emlékszik rá, mert ő ezt már gyerekkorában átélte. Ugyanolyan az élmény, a hatás, a hang, a báb. Nem tudja, mi történt. Faggattam, hogy ki játszotta akkor az előadást. Egy idősebb, bajuszos, de már fehér hajú bácsi. A nagypapám! Én a mai napig magamnál hordok a családi képekből néhányat, így a nagyapáéé előkaptam a zsebemből. Hát persze! Felismerte a kedves hölgy.” Heni bácsi az édesapjától tanult bábózni, és még a két világháború között húzta először kezére Vitéz Lászlót családjuk népliget színházában, ahol tovább élt az a hagyomány, amelyet a nagypapa, Korngut Salamon kezdett ápolni a 19. század végén. Heni bácsi közel 35 évig (az 1950-es évek elejétől az 1980-as évek közepéig) egyedül óvta nekünk Vitéz Lászlót, akinek (mint tudjuk) közeli rokona Petruska, Punch, Kasperl, Hanswurst, Vasilache stb. E figurák emberemlékezet óta alakítják Európa különböző országaiban a vásári színház tradícióját, más-más alakban, mégis egy

Marionett színpad cirkuszi marionett figurákkal (1930-as és 1940-es évek)
A színpadot Korngut-Kemény Henrik, a bábokat Korngut-Kemény Henrik és Kemény Henrik készítette

Donald kacsza (1940-es évek) és a legkisebb Miki egér (1931)
Donald kacsát Kemény Henrik, Miki egeret Korngut-Kemény Henrik készítette

Zsonglőr és Lepkés bohóc – marionett bábok (1920-as évek vége)
Készítette: Korngut-Kemény Henrik

őstől származtathatóan. S megborzongunk, ha belegondolunk: valamelyik felmenőnk is derülhetett rajtuk hajdan egy honi vagy külhoni piac forgatagában, hiszen e játék mindig is elébe ment a színházba nem járó közönségnek, és a teátrumok falain kívülre vitte a bábozás művészetét. E kiállítás tehát nem csak egy művésznek, hanem egy bábos dinasztíának állít emléket, amelynek tevékenysége ugyan Heni bácsi halálával véget ért, a vásári bábjátás verhetetlen hőse azonban tovább él, sőt itt Kaposváron méltó otthonra is talált. Kemény Henrik tiszteletre méltó alázattal utal többször is memoárjában arra, hogy ő nem tett mást, mint megőrizte azt, amit a felmenői elkezdtek, és semmit sem változtatott a játékokon, csak bábtechnikailag tökéletesre csiszolta őket. S miközben szüleivel kapcsolatban megjegyzi, hogy mindent, ami a kezeik közül kikerült, olyan gondossággal formáltak meg, hogy több generációt is kibírjon, lemondóan hozzátéveszi: „Ez a szemlélet már teljesen kiveszett a világból”. Ugyanakkor épp e szemléletnek és Heni bácsi családcentrikusságának, gyűjtőszennvedélyének, kézműves megszállottságának köszönhető, hogy a Korngut-Kemény család hagyatéka átvészelte az idők viharait: olykor szó szerint menteni kellett a pusztulástól és pusztítástól, hogy fennmaradjon, a magyar báb- és színház történet páratlan kincseként. Amikor 1953. augusztus 21-én ÁVO-sok hada verte szét a Népligetben dolgozó és élő mutatóanyagok munkaeszközeit és lakóhelyét, közel 80 családot téve földönfutóvá, egyetlen éjszakán és egyetlen barát segítségével múlt, hogy sikerült a barbárság elől kicsempészni a többek között itt látható emlékeket. Még a nagyapa által faragott bábfejeket, a papa által készített marionetteket, a mama által varrt ruháikban, kellékek és szerszámokat, kézfírassal lejegyzett szövegvökönyveket, soha ki nem adott bábjátékos tankönyvet, bábszínház épület-terveket, fotókat, leveleket és annyi minden mást, sok-sok év és élet hozadékát. Csak remélni lehet, hogy mielőbb állandó kiállító- és kutatóhelyet is kap majd e jelentős gyűjtemény, nemzeti örökségünk részeként.

Tisztelt egybegyűltek! Egy művészeti esemény, legyen szó akár színházi előadásról, akár kiállítás

megnyitóról, ünnep is, amely átmeneti megállásra készíteti ténykedéseinket, kiszakít a hétköznapi idő fogságából, múltunkkal és jelenünkkel szembesít, jövőnk átgondolására serkent. E három idődimenziót mi sem kapcsolja össze látványosabban, mint az innen-onnan ránk mosolygó Vitéz László. Aki hol a csendőrt verte, mint Punch, hol a nagyságos urat, mint Ludas Matyi, akinek alakja hol a Nagy Magyarország térkép előtt tűnt fel a két trianoni anygalkával, mint a harmincas években, hol a búzakoszorús címer előtt két békegalambbal, mint a Rákosi-korszakban, amikor Paprika Jancsiként juthatott csak szóhoz, majd Traktor Ferkére kellett átkeresztelni. S akinek népiessége, vásárisága, vitézkedése láttán a hivatalos ítések oly gyakran fanyalogtak, ahogy a báb történet is előnyben részesítette az avantgárd kísérleteket aktívan folytató művészi bábjáték képviselőit. Egyik legnépszerűbb Vitéz László-játékunkban, az *Elátkozott malomban*, amelyet id. Kemény Henrik jegyzett le az 1920-as években, a főszereplő a túlvilág erőivel bánik el egy egészen egyszerű konyhai tárggyal: palacsintasütővel. A bohózati részletekkel tarkított előadásban az élet-halál misztériuma sejlik fel. Vitéz Lászlónak be kell vinnie a malomba, és meg kell örölnie egy zsák búzát, közben pedig meg kell küzdenie az egyre-másra felbukkanó ördögökkel, szellemekkel, halálalakokkal. A búza a magyar néphagyományban az életet jelenti. S amint arra Pályi János figyelmeztet: itt „az a tét, hogy meg tudod-e őrlni, vagy nem tudod megőrlni”. El tudsz-e bálni a démonjaiddal, akik meg akarják akadályozni, hogy „kenyeret tudj sütni, hogy életben tudj maradni”, vagy sem. Erre az archaikus alaprétgre épül rá bámulatos virtuozitással a bábjáték megannyi megdöbbentő és megmosolyogtató fordulata, poénja, bravúrja, kunsztja. S közben egyre jobban szívünkbe lopja magát a picit lusta és nagyképű alak, aki úgy száll szembe magával a halállal, mintha az a világ legtermészetesebb dolga, az élet legősibb tövénye, az ember legegyszerűbb feladata volna. Egy percig sem kérdéses, hogy minden túlkapása ellenére neki szurkol a néző, és neki ad igazat. Ily módon Vitéz László abban erősít meg, hogy (mint Veres András fogalmaz) „az ördög (a gonosz megtestesítője)

legyőzhető a leghétköznapibb módon”, véges létünk határain átlépő cselekedetei pedig segítenek „szembenézni elfojtott félelmeinkkel”. Az egyszerű emberek Faustja és Don Juanja fölébe kerekedik az európai dráma- és operatörténet kiemelt helyét elfoglaló társainak, hiszen amíg a tudás megcsömlöttje és az „érzéki zsenialitás” nagy csábítója elveszíti a küzdelmet az emberfölötti erővel szemben, ő nem. A sütnivalóját a palacsintasütőjében hordozó, sőt gyakran bugrisnak tetsző Vitéz László megússza az ámokfutást, amit rendez, sőt legyőzi a rosszat és a halált, miáltal minden bohózati szerepvállalása ellenére a színház egyik legmerészebb, legszélsőségebb alakjává válik. Egyben legjobb ismerőseink közé kerül, akit ha meglátunk, vagy meghalljuk a hangját – „Szervusztok, pajtikák!” – egyáltalán „nincs szükségünk magyarázatra, tudjuk, hogy ki ő, milyen és mit jelent”. Kemény Henrik sok évtizedes tevékenységének és a vásári bábjáték hagyományát továbbvivő mai bábosoknak (közülük is főként Pályi Jánosnak) köszönhetően Vitéz László ma elevenebb, mint valaha. Joggal állapítja meg

Veres András: „napjainkban egyre kevesebb ilyen egyértelmű szimbólum létezik (nemcsak a színházban), ezért kell tudatosan vigyázni rá és beszélni róla”. Ez a kiállítás is erre kínál kiváló alkalmat. Végezetül hadd idézzem Christoph Ransmayr, napjaink leghíresebb osztrák írójának egyik elbeszélését, amely egy ír tengerparti falu mellett található marhalegelőről szól. Ezt a legelőt, annak is a sziklához legközelebb eső, kövekkel borított részét nyaranként vasárnap este színpadnak használták a környék lakói. Az itt eljátszott, elénekelt vagy eltáncolt történetek mind a résztvevő emberek életéből származtak, és a közelben elsüllyedt hajókról, hajdanvolt véres felkelésekről, Amerikába kivándorolt rokonokról szóltak. E játék nem vált nevezetessé, nem lett belőle fesztivál, hiszen gyakran még az eső vagy a szikla tetejére felcsapó, hús-harminc méter magas hullámok is elmosták, de különleges volt, mert nézők és játékosok nem különböztek egymástól, tevékenységük pedig, amelyben eltűnt a művészetet az élettől elválasztó határ, az ír partvidék emlékezetét hordozta. Ransmayr a harmadik

Életkép a kiállítás-megnyitóról – 2012. október 10.

Láposi Terka, a Komgut-Kemény Alapítvány elnöke, a kiállítás kurátora a megnyitót követő tárlatvezetésen
Fotók: Ferenczy Viktória (Komgut-Kemény Alapítvány fotóarchívuma)

légtérnek nevezi a mindennapi megélhetésért küzdő ír parasztemberek játékát, sajátos művészetét. „Végül is három légtérben él minden ember. Az első tartalmazza a kezdet minden zaját és illatát, a legszűkebb és legmeghittebb környezetét, az anya gyapjúkabátjának és bőrének illatát, hangjának csengését, amikor a nyitott ablakból az apa nevét kiáltotta a szélbe, a hatalmas és rég eltűnt nárcisz- és ibolyamezők illatát a konyhaablak előtt Glandore-ban. A második és nagyobb légtér az elsőt gyarapítja, és magában hordja az egész partvidék zaját és illatát, a tengeri moszatokét, halakét és széttört kagylókét a sziklákon és a homokon, a halászhajók elhaló gépzaját, a tőzegtűz szagát hideg napokon, a rekettye vakítóan sárga színét. De csak a harmadik légtérben egészen ki és válik teljessé mindaz, ami a világ teljes képéből még hiányzik, csak az emelvények, tánctermekek és színházak légtérében, a mozikéban és jóllehet a füstös kocsmákéban, a történetek légtérében, az élet dalokban történő elvarázsolásában, amikben például egy egész tenger egyetlen szóvá változik, egyetlen

dallammá, és aztán újra kiáramlik ebből a szóból.” Ransmayr kifejezésével élve, mi most a harmadik légtérben vagyunk: kiállítóteremben, amely színházat idéz. A nézés és az együtt gondolkodás színtere: ideális helyszín egy közös ismerősünkkel való találkozáshoz, egy bábos dinasztia hátrahagyott emlékei közötti szemlélődéshez. S ha a szemünk mindig magával viszi, amit lát, akkor nem kérdés, hogy e harmadik légtérből kilépve gazdag adománnyal megyünk tovább.

Kaposvár, 2012. október 10.

ON THE MARGIN OF AN EXHIBITION

This exhibition was in memory of Henrik Kemény, who died in 2011. His death marked the end of a family tradition which spanned a whole century and is an essential part of Hungarian theatre and puppet theatre history. Henrik Kemény and László Vitéz's names were practically synonyms in the second half of the last century. Henrik Kemény's career can be summarized in one sentence; for more than 80 years, he was a puppeteer and was known above all as László Vitéz. As was the case with his father and grandfather before him and quite unlike today's world, tradition was not a matter of choice. He was born into the profession; there was no question whether he would continue in it. In him and in his rendition of László Vitéz, many generations of knowledge, of puppetry and of theatrical experience live on. András Veres rightly states that "today, there are fewer and fewer clear-cut symbols – such as László Vitéz (and not only in the theatre). That's why we have to protect them consciously and talk about them, too." This exhibition offered an excellent opportunity to do so.